

Öfolket.

En historia om bosättarna på Storön.

Berättad av Lars Lundin

Redan före kommunsammanslagningen 1971 tillhörde Storön Åmål. Den första noteringen om detta, som man kan hitta i Tösse husförhörslängder, är i längden för åren 1886-1890¹, där det kortfattat noteras ”tillhör Åmål”. Ön hade då varit bebodd minst 40 år. De boende på ön tillhörde dock Tösse församling ända fram till den 31/1 1918², då de överfördes till Åmåls landsförsamling. Vid de få tillfällen namnet Storön förekommer i Tösse husförhörslängder eller församlingsböcker återfinns Storön under Frillsäter.

Den första familj som enl. Tösse kyrkoarkiv bor på Storön är avskedade soldaten **Lars Larsson Fred**. Det är sannolikt han som byggt både bostadshus och ekonomibyggnader där. En karta från 1890-talet³ visar att det då på Storön fanns ytterligare ett bostadshus. Detta skulle ha bebotts av den avskedade soldaten på Västanå soldatstom **Nils Svensson Hägg**. När detta hus är byggt är okänt. Kanske var det en gammal fiskarstuga, som fanns där innan Lars Fred flyttade till Storön? Kanske bodde han i denna, då han byggde sitt nya hus? Dessa frågor lär vi nog aldrig få besvarade. Klart är dock, att husgrunden finns kvar och är återfunnen ett 40-tal meter nordost om den befintliga byggnaden.

Styrbjörn Ugglan har också berättat att hans far, vid ett tillfälle hade träffat Ragnar Hägg, som då skulle ut till Storön, och som han sade ”en sista gång få se Gavlarna”. Detta har tolkats som att han ville bese resterna/husgrunden av Ragnars farfars far Nils Häggs gamla hus på Storön. Namnet Gavlarna skulle tyda på att huset någon gång i början av 1900-talet hade rasat samman och att endast gavlarna på huset stod kvar en följd av år.

Familjen Fred på Frederud

Lars Larsson Fred föddes 1798⁴ på Frillsäters soldatstom, där hans far Lars Friberg var soldat. Lars Larsson blev själv, vid 23 års ålder, år 1821⁵ antagen som soldat på samma soldatstom Frederud. Han fick då, liksom sin företrädare, soldatnamnet Fred. Innan Lars Larsson tillträdde soldattjänsten, var han dräng i Torpane. Hans företrädare, Olof Fred, hade samma år ”vådeligen drunknat”.

Som rotens soldat flyttar Lars Fred in på soldattorpet. Olof Freds änka med fem barn får tills vidare bo kvar på torpet. Änkan troligen först som hans hushållerska. Hon kommer emellertid att bo kvar som inhyses, tills hon avlider i början av 1831. Då har hon fortfarande två barn boende hos sig. Dessa flyttar ut samma år.

Den 1 jan 1823 gifter sig Lars Fred med Cajsa Svendsdotter. Hon var född 1796 på Uggerud, ett torp under Tösse prästgård. Samma år 1823 föds deras första barn Gustaf. År 1828 dottern Maja, 1831 Lars Fredrik och 1833 Petter Magnus. Tillsammans med deras inhyses bor det alltså nio personer i det lilla torpet. Änkan är noterad som rotehjon, varför roten, i varje fall delvis, svarar för hennes försörjning.

Lars Larsson Fred tjänade som soldat i över 28 år. Sverige hade nu haft fred sedan 1812, varför hans soldattjänst nog var relativt lugn, endast med avbrott för regelbundna regementsmöten på Brinkebergs kulle utanför Vänersborg. Kanske också någon arbetskommendering vid bygandet av Trollhätte nya kanalverk.

Den 2 maj 1848 befallde emellertid Kungl. Maj:t, att bland flera andra trupper, skulle Västgöta-Dahls regemente, inkl. Tössbo kompani, sättas i marschfärdigt tillstånd⁶. Senare kom ordern att regementet skulle uppbryta och senast den 4 juni befinna sig i Göteborg. Den 7 juni embarkerar trupperna sju danska trupptransportfartyg och fyra ångfartyg för att transporteras till Nyborg på den danska ön Fyn. Bakgrunden var att Danmark hade angripits av den Schleswig-Holsteinska upprorsligan och Tyskland uppträdde till dennas hjälp. Sveriges konung ville hjälpa det danska brödrafolket och ständerna beviljade medel för krigskostnaderna. Under tiden hade Oscar I försökt medla mellan de stridande parterna, och den 27 aug. undertecknades ett fredsfördrag av de danska och preussiska konungarna och de svenska trupperna fick order att förbereda återtåg. Den 19 sep. anlände Västgöta-Dahls regemente tillsammans med andra trupper till Göteborg. Detta var sista gången svensk trupp, fram till modern tid, befann sig på utländskt territorium.

Familjen Hägg.

Nils Svensson Hägg var soldat på Wästanå soldatstom Häggerud. Han var född 1793 på ett torp under Björsäter i Tösse. Han antogs 1817 som soldat för Ålerud soldatstom i Tydje, men hade redan 1814, som beväringsskarl, deltagit i regementets fälttåg till Norge. År 1832 överfördes han till Wästanå soldatstom. Vid generalmönstringen 1849 begärde han, liksom Lars Fred, avsked, vilket beviljades⁸.

Då Nils Hägg tar avsked består hans familj, förutom honom själv, av hustrun Maria Månsdotter, född 1803 i Wästanå, Tydje, samt barnen Sofia f. 1826, Kajsa 1829, Lars Gustaf 1835 och Magnus 1842.

Nils Hägg synes bo kvar på soldattorpet efter det han tagit avsked. Soldatnumret drogs in 1849, i samband med hans avgång, och ingen ny soldat tillsattes. Möjligen bor han kvar på torpet som arrendator. Nils Hägg och hans hustru är, fram tills de avlider 1874 resp. 1873 skrivna på soldattorpet. Men i husförhörslängden 1860 - 1865 finns en notering om att Nils Hägg med familj ”bor på Storön förpantning under Åmål”⁷. Denna notering kvarstår fram tills dess Nils avlider. När familjen flyttade till Storön framgår inte, men bör ha skett någon gång mellan 1860 och 1865. Endast sönerna Lars Gustaf och Magnus flyttade med till Storön. Döttrarna hade då redan flyttat hemifrån.

1868 gifter sig sonen Lars Gustaf Hägg med Christina Olsdotter, f. 1846 i Skållerud. Innan vigseln är hon piga i Amundebyn i Tösse. De får redan efter några månader en dotter Maria Christina. År 1872 flyttar Lars Gustaf med familj till Tybybäcken, där ha blir ägare av ett litet hemman.

Sonen Magnus Hägg gifter sig 1872 med Johanna Matilda Bryngelsdotter, f. i Björbyn 1856. Fram till giftermålet bodde hon i Slädekärr hos sin mor och styvfar J. G. Wennersten. De får barnen Karl Albin f. 1873, Edla Sofia 1874 och Gustaf Gerhard 1876. År 1877 flyttar hela familjen till Vänsberg⁸.

Det är svårt att, med hjälp av husförhörslängden, avgöra var de nya familjerna är bosatta, innan de flyttar till Tybybäcken resp. Vänsberg. Ingen notering finns att de bor på Storön, utan de är upptagna bland övriga familjer i Wästanå. En omständighet, som kan tyda på att Magnus Hägg och hans familj bor på soldattorpet i Wästanå, vi tiden innan de flyttar till Vänsberg, är att några månader efter att de flyttat, tillsätts en ny soldat av roten. De var i så fall tvingade att flytta ut från soldattorpet.

Familjen Magnus Hägg kommer senare att återvända till Tössebäckens skärgård, då Magnus Hägg 1895 köper grannön Stensön, för att där bosätta sig som fiskare. Tillsammans med Lars Fredrik Fred, arrenderar han 1888 Storön.

Familjen Fred på Storön

Kanske blev det kommenderingen till Danmark, som var orsaken till att Lars Fred fick nog av soldatlivet. Vid 51 års ålder, 1849, begärde han och fick avsked⁹. Troligen tänkte han söka sin utkomst som fiskare. I Tösse husförhörslängd¹⁰ 1851-56 finner vi honom med sin familj boende i Frillsäter, dit Storön då räknades. Om det redan fanns ett hus på Storön innan Lars Fred flyttade dit är inte känt, men det troliga är att han innan han sökte avsked från soldattjänsten, hade byggt eller påbörjat husbygget. När sonen Lars Fredrik tar över stället kallas han för förpantningsägare, dvs stället på Storön är en s.k. förpantningslägenhet. Av detta kan vi dra slutsatsen att Lars Fred av markägaren hade hyrt ett stycke mark för att där uppföra sina byggnader. Lars Fred ersätts på Frederud med gifte soldaten Fredrik Svensson Fred, som antas av roten i dec. 1849. Lars Fred, med hustru och de fyra barnen, bör nog ha flyttat ut från Frederud samtidigt.

Sönerna Gustaf, Lars Fredrik och Petter får nog hjälpa fadern med uppförande de byggnader, som ej var färdigställda, men säkerligen fick de även hjälpa till med fisket. År 1854 omkommer sonen Gustaf genom drunkning. Förmodligen i samband med fiske. Av dödboken¹¹ framgår att familjen bor på Storön. Dottern Maja flyttar 1850 till Näs i Ånimskog för en pigplats, men återkommer efter ett år.

Sonen Lars Fredrik gifter sig 1858¹² med Anna Sofia Svendsdotter från Sörgården, Tösse, där hon föddes 1835. Paret får 1860 sonen Karl Petter och 1863 dottern Augusta Amalia, som emellertid avlider 1865. Samma år föds ytterligare en son Johan Julius.

Dottern Maja gifter sig 1860 med Sven Fredrik Jansson från Ö. Sjögar. I samband med vigseln flyttar Sven Fredrik in på Storön. Paret får samma år sonen Casper. Men deras lycka blir inte lång. År 1862 omkommer Sven Fredrik genom drunkning. I dödboken¹³ kan man läsa: ”Sven Fredrik Jansson, hemmamåg fr. Storön och Frillsäter. Drunknad den 7/7 och begravd den 11/8 i Göteborg. 29 år, 2 mån”. Hemma på Storön väntar hustrun Maja dessutom deras andra barn.

Denna notis väcker många frågor. Vad gjorde Sven Fredrik i Göteborg? Varför begravdes han så långt från hemmet? Kunde familjen närvara vid begravningen? En annons i ortspresen kan delvis ge en förklaring. Annonstexten lyder: ”Auktion på slupen Anskarius. Ägare 3/15-delar avlidne Sven Fredrik Jansson, Storön och 3/15 delar Olof Jansson, Ö. Sjögar. Säljes på auktion den 28 januari 1864”. Troligen hade Sven Fredrik, tillsammans med brodern Olof, varit på väg till Göteborg med deras fartyg. Under resan hade Sven Fredrik fallit överbord och drunknat. Förmodligen hittades man honom inte förrän långt senare, eftersom det tog en dryg månad, innan begravning kunde ske. Detta måste ha varit ett hårt slag för familjen på Storön, och speciellt för änkan Maja. Åtta månader efter dödsfallet, i februari 1863, föder Maja en son, som fick namnet Sven Fredrik.

I mars 1863 avlider Lars Freds hustru Kajsa Svendsdotter i en ålder av 66 år. Hon hade tydligen varit svag en längre tid, eftersom man redan 1862 hade städslat en piga, som blir kvar på ön till 1865. Man bodde alltså en tid 11 personer i den lilla stugan, 6 vuxna och 5 barn.

År 1867 gifter sig änkan Maja med hemmasonen Anders Eriksson från Tydjevyn och flyttar dit. Lars Freds son Petter Magnus lider av gikt, och 1869 avlider han av detta, 36 år gammal.

Förre soldaten Lars Fred är nu närmare 70 år och i husförhörslängden är för honom noterat ”Bräcklig”¹⁴. Av soldatens barn återstår 1867 bara Lars Fredrik på ön. Han övertar ansvaret för verksamheten på ön. I husförhörslängden benämns han nu ”förpantningsägare”, i stället för som tidigare ”inhyses”. Emellertid avlider också hans hustru Anna Sofia 1875. Året innan hade de städslat en piga, Anna Kajsa Olsdotter, född 1827 i Kingebol, Ånimskog, med vilken Lars Fredrik nu gifter om sig.

Kvar på Storön finns även Lars Fredriks 6 barn, Karl Petter, Julius, Anna Laura, Gustaf Adolf, Mathias och Maria Elisabet. En dotter Augusta avled 1865. Alla barnen födda mellan 1860 och 1873.

År 1876 avlider fadern Lars Larsson Fred. Men livet på ön går vidare. Av Lars Fredriks barn avlider sonen Mathias 1881, medan sonen Karl Petter gifter sig och flyttar 1884 till Kasen under Nygård. Han benämns där ”Skeppare”¹⁵ och kommer senare att bli fyrmästare på fyrskeppet Megrund.

System Anna Laura emigrerar 1888 till Norra Amerika, men återkommer till Storön 1890. Tre år senare avlider hon, 25 år gammal¹⁶.

År 1888 arrenderar Lars Fredrik, tillsammans med fiskaren Magnus Nilsson Hägg på grannön Stensön, hela Storön av Åmåls stad. Avsikten är att bedriva jordbruk på ön. Lars Fredriks titel blir nu ”Brukare”. Av de tre barn, som finns kvar på Storön gifter sig Maria Elisabet 1893 med fiskaren August Nilsson¹⁷ från Tydjevyn och flyttar till honom. August är ägare av grannöarna Tömmen och Skaten.

Sönerna Julius och Gustaf Adolf blir inskrivna på sjömanshusen i Göteborg resp. Malmö¹⁸. De kommer dock snart hem, men bosätter sig inte på Storön. Julius gifter sig 1901 och bosätter sig på Kanterud, någon km från Tössebäcken. Brodern Gustaf Adolf gifte sig 1898 med en bonddotter från Säbyn i Ånimskog. Innan giftet hade han varit till sjöss ett år. Paret bosätter sig först i Nygård, Tydje, där Gustaf Adolf försörjer sig som fiskare. Senare tar paret över hustruns föräldrars gård i Säbyn och Gustaf Adolf blir där en välbeställd bonde.

Lars Fredrik nu bor ensam med sin hustru på Storön. När han närmar sig 80-årsåldern, och krafterna börjar tryta, säljer han husen på Storön till Karl Johan Andersson från Risviken, som flyttar dit med sin familj 1910.

Familjen Andersson

Karl Johan Andersson övertar nu arrendet av hela ön. Förutom jordbruksrörelse, bedriver han säkerligen även fiske. Lars Fredrik Fred och hans hustru bor kvar som inhyses på ön till 1915. Då avlider Lars Fredrik, men hustrun Anna Kajsa bor kvar till 1916, då hon flyttar till sonen Julius på Kanterud.

Karl Johan Andersson föddes 1872 i Yttre Bodane, Ånimskog, där fadern Anders Jonasson är noterad som arbetare liksom senare även sonen Karl Johan. År 1894 flyttar fadern till en backstuga i Tössebäcken. Karl Johan har då varit ”borta till sjöss i flera år”. Han dyker emellertid upp hos fadern 1896 och i oktober samma år gifter han sig med hemmadottern Anna Lovisa Jansdotter från granngården, ett litet småbruk i Risviken. Då har redan deras första barn Viktor fötts. Karl Johan flyttar nu till makans föräldrahem i Risviken, där

emellertid Viktor avlider åtta månader gammal. I Risviken föds dock ytterligare fyra barn, Karl Hugo 1908, Ellen Maria 1900, Signe Kristina 1905 och Gustaf Adolf 1907.

Anna Lovisa har en bror Karl Mathias¹⁹ som gifter sig 1908 med Hulda Maria Hägg från Tydjobäcken, dit han flyttar i samband med vigseln.²⁰ Ett år senare flyttar han med hustru och ett barn tillbaka till Risviken. Den lilla stugan skall nu rymma 6 vuxna och 5 barn, och ytterligare ett barn är på väg. Om det beror på trångboddheten eller att Karl Mathias vill ta över gården, då fadern nu är över 70 år, är svårt att veta, men Karl Johan med familj känner sig nog tvingade att flytta och i nov. 1910 flyttar de till Storön²¹.

Några år efter att familjen flyttat till Storön avlider sonen Gustaf Adolf i "äggvite-sjukdom"²², knappt åtta år gammal. Av de övriga barnen flyttar både Karl Hugo och Ellen Maria till Åmål 1920²³. De hyr där en bostad tillsammans²⁴ och Karl Hugo får arbete på varvet. Ellen Maria är noterad som hushållerska. Båda två återvänder dock till Storön 1921²⁵. Karl Hugo gifter sig 1922. Hans hustru Signe Torborg Lindström, född 1901 på Breviks soldatstom, flyttar till ön några månader före giftermålet och föder där en son Sven Ivar. Ytterligare en son Karl Erik kommer till världen på ön innan Karl Hugo med familj flyttar till Södergården 1924.

Karl Johan med hustru och de två döttrarna bor kvar på ön tills arrendet enligt kontraktet²⁶ går ut 1938. Familjen flyttar då från Storön till Årbol i Ånimskog²⁷, där Karl Johan avlider 1940.

Då familjen Andersson flyttade från Storön, hade ön varit befolkad i ca 88 år. Sedan dess har ingen varit fast bosatt på ön.

Foto från Storön med familjen Andersson. Observera glasverandan och att det då inte var så mycket skog som idag. Mellan de två höga masterna t.h. om huset, var troligen en radioantenn monterad.*

** Fönsterbågarna har återfunnits på vinden.*

Noter.

¹ A1:21 sid 72

² A11a:4 sid 90

³ Häradsekonomisk karta 1890- 95. Blad 62-19-Bjäkebol.

⁴ Tösse C:4 sid 73

⁵ Västgöta Dahls regementes generalmönstringsrulla 1821

⁶ Arvid Noreen: Anteckningar om Kungl. Hallands Regemente (f.d. Västgötadals).

⁷ Tösse A1:16 sid 357

⁸ Tösse A1:19 sid 491

⁹ Västgöta Dahls regementes generalmönstringsrulla 1849.

¹⁰ Tösse A1:14 sid 22

¹¹ Tösse C:8 sid 240

¹² Tösse E:1 sid 157

¹³ Tösse F:1 sid 14

¹⁴ Tösse A1:17 sid 51

¹⁵ Tösse A1:20 sid 63

¹⁶ Tösse A1:22 sid 62

¹⁷ Tösse A1:22 sid 465 samt Tydjoboken, där man kan läsa:

Öarna Tömmen och Skaten ägdes från 1893 av August Nilsson. Han bodde på Skaten och var till yrket fiskare. År 1903 blev handelsman Anders Nilsson i Sörgården ägare. Här bodde dock August Nilssons änka, Elisabeth Larsdotter och hennes bam kvar. Hon beviljades 1906, av fattigvårdskassan, 600 skålpund råg och 100 kr samt 5 kr extra. Anders Nilsson begärde samtidigt 25 kr i årshyra av samma kassa. Detta för att familjen skulle få bo kvar. Elisabet bodde här till 1916 då hon flyttade härifrån. Samtidigt lät hon riva huset, som var hennes eget. Det hade nämligen uppförts av hennes make August, troligen 1893. Huset las upp i högar för att senare flyttas. Det blev emellertid inte så, varvid högarna blev liggandes kvar.

Barnen här gick i skola i Tösse. För att ta sig dit fick de först ro in till fastlandet och sedan gå några kilometer för att komma fram. Elisabet bodde senare i Tösse och arbetade om somrarna som kocka ombord på ett mindre lastfartyg, som trafikerade Väneren.

¹⁸ Tösse A11a:1 sid 89

¹⁹ Karl Mathias är morfar resp. farfar till våra medlemmar Maj-Lis Dolk och Eva Hamnebo.

²⁰ Tösse A11a:2 sid 596

²¹ Tösse A1:17 sid 51

²² Tösse F:2 sid 75

²³ Åmåls lfs A11a:4 sid 231

²⁴ Åmåls stf. A11a:16 sid 852.

²⁵ Åmåls lfs A11a:5 sid 340

²⁶ Se bilaga.

²⁷ Ånimskog A11a:7 sid 576.